

הלכות מקוות - על חזרה אחת בפירוש המשנה לרמב"ם

א. הקדמה

דרכו של הרמב"ם בכתיבת חיבוריו היתה הכנת טיוטות על דפים בודדים, ורק כשהגיע לידי הנוסח הסופי העלהו באופן מסודר בצורת ספר¹. אבל גם לאחר סיום החיבור המשיך לתקנו ולשכללו כל הזמן. תיקונים ושכלולים אלו, יש לציין, נעשו עיג המקור הראשון כך שלא נוצרו 'מהדורות' שונות ממש, אלא שהעתקה הראשונה של פיהמ"ש חסרה את כל התיקונים, ובהעתקה השנייה היו מספר תיקונים וכך הלאה², ובזו הדרך נוצרו 'המהדורות'³.

וכך כותב הרמב"ם⁴:

"וזה הגמגום שהם מגמגמים על פרוש המשנה - הוא מפני שתקנתו בו מקומות, בורא העולם יודע שרובם הטעני בהם בהמשכי אחר הגאונים ז"ל⁵, כמו רבנו נסים

1. דברים אלו הוכחו ע"י מציאת כתב ידו של הרמב"ם בננייה בקהיר עיג פיסות נייר רבות. ראה על כך במבוא לצילום פיהמ"ש כ"י הרמב"ם מאת סולימאן ששון, במבוא לפיהמ"ש מהד' ר"י קאפח (ללא המקור) ע' 14 ובאגרות הרמב"ם מהד' ר"י שילת ע' קצו. וכך כתב הרמב"ם לגבי ספר משנה תורה (אגרות הרמב"ם מהד' ר"י שילת ח"ב ע' תקנ): "הונסחא הראשונה שהברתיה תחלה, שהקציתיה מלבי ולא העתקתי כתוב בה...".
2. ראה דבריו של ר"י קאפח במבוא למהדורתו ע' 16, שמחלק את התיקונים לארבעה שלבים.
3. עובדה זו מוסכמת ע"פ רוב. ראה: ר"ש ליברמן תרביץ שנה ד' ספר ב-ג ע' 190; ר"ש ליברמן במבוא להלכות ירושלמי לרמב"ם הערה 16 (וכבר העיר רביז בנדיקט בקרית ספר כז (תשי"א) ע' 347 על כך שליברמן דחק דבר חשוב כיכ להערה בלבד); ר"י קאפח במבוא למהדורתו ע' 15-16.
- אבל בקובץ תורה שבעל פה, ירושלים תש"ג, כתב בנדיקט (ע' קיח): "המהדורא בתרא של חיבוריו של הרמב"ם... שונה, כפי שכבר העירוני לפני שנים הרבה (מאמרו 'בקרית ספר שהובא לעיל ע' 347 הערה 17, שם הביע כונה לפרסם מחקר בנושא - ד.פ.), מזו של חיבוריהם של כמה מרבתינו הראשונים כגון למשל... לעומת זה המהדורא בתרא של חיבורי הרמב"ם - שני סוגים לה: א. מהדורה מחודשת - עריכה ועיבוד מחדש של כל החיבור' לאחר 'שהטבנו לעיני ולדקדק' בכל הלכה והלכה... (שוית הרמב"ם מהד' בלוי ח"ב ע' 383). ב. מהדורה לעת מצוא - תיקונים פה ושם, ובדרך כלל כתוצאה משאלה או מהשגה". ואיני יודע מנין הגיע בנדיקט לסוג הראשון של התיקונים; מדבריו (שם ע' קטו-קטז) עיפ תשובות הרמב"ם המובאות שם, אין כל ראייה, שהרי: בתשובות כתוב הרמב"ם שהוא מדקדק בתלמוד או בהלכות במשנה תורה בהשוואה לפרוש המשנה, ואין זכר לכך שכתב את כל הספר מחדש בעקבות כך, וצ"ע. אך אין הוא מסתפק בדברים אלו ובמבוא לספרו 'הרמב"ם - ללא סטיה מן התלמוד' (מוסד הרב קוק ירושלים תשמ"ה) מזכיר בנדיקט כונה לפרסם מחקר בנושא, ואנו תקוה שאכן יזכה לממש כונתו זו.
4. איגרות הרמב"ם מהדורת ר"י שילת ח"א ע' שה איגרת אל ר' יוסף בענין המחלוקת עם ראש הישיבה.
5. הטעם הראשון והשני בשבעת הטעמים לסתירות בספרים שונים, הקדמה למונה הנבוכים (מהד' ר"י קאפח ע' יג-יד).

במגילת סתרים, ורב חפץ ז"ל בספר המצוות וזולתם ממי שיקשה עלי לזכרו. ואפלו הייתי אני המשתבש אין אני טוען שהגעתי אל שלמותי האחרונה בתחלה, ולא שאני לא טעיתי מעולם. אדרבה כל מה שנתבאר לי חלפו חזרתי ממנו תמיד, בכל דבר מחבורי ומטבעי.

על דוגמא לאחד מתיקונים אלו והנגרר בעקבות כך נעמוד במאמר זה.

ב. כיצד נפסל המקוה בג' לוגין

מקוה שחסר משיעור ארבעים סאה ונפלו לתוכו שלשה לוגים מים שאובים - פסול (משנה מקוות פ"ב מ"ד). אבל יש צורך שג' לוגים אלו יגיעו למקוה בדרך מסוימת. וז"ל המשנה (שם פ"ג מ"ד): "מכלי אחד משנים ומשלשה מצטרפין ומארבעה אינן מצטרפין". הרמב"ם בפרושו למשנה זו ובמשנה תורה (מקוות ה, א) פוסק וז"ל: "מקוה שנפלו אליו שלשה לוגין מים שאובים מכלי אחד או משנים ושלשה כלים מצטרפים... מד' כלים אין מצטרפין".

אבל בפיהמ"ש לתרומות (פ"ה מ"ו) כתב:

"ואם נפלו אלו השלשת לוגין מארבעה וחמשה כלים אינן מצטרפין ואינן פוסלים את המקוה, עד שיהו משלשה כלים או פחות. וזה דעת יחיד והוא דחוי. וכך אמרו בגמרא תמורה לפי חשבון כלים ויוסי בן חוני היא. אבל דעת חכמים שמצטרפין ופוסלין כמו שיתבאר במסכת מקוות. והלכה כחכמים בכל".

וכן בפיהמ"ש לתמורה (פ"א מ"ד):

"וכן שלשת לוגין מים שאובין אם נפלו למקוה שהן פוסלין אותו כמו שהזכרנו כמה פעמים, אם נפלו מארבעה חמשה כלים אינן פוסלין עד שיהו כולן משלשה כלים או פחות. וזו היא סברת יוסי בן חוני והוא בלתי נכון. והוא אומרם לפי חשבון כלים ויוסי בן חוני היא. ואין בלשון זה מה שסותר במאומה ממה שהזכרנו בחמישי דתרומות".

עולה, שהרמב"ם סובר שגם ארבעה כלים מצטרפים, וכנגד יוסי בן חוני, והדברים סותרים לפירוש המשנה במקוות ולהלכות⁶.

ג. שיטת ר' אליעזר בן יעקב במסכת תמורה שווה לשיטת ר' יהושע בענין פסול שאובים למי חשבון

על מנת להבין את הסיבה לחזרתו של הרמב"ם מפירושו בתרומות ותמורה יש לעיין בגמרא (תמורה יב, א):

6. וכבר העירו על כך הרשב"א (שער המים השער השישי) והרשב"ץ (שו"ת ח"א סימן יט).

"ואין המים שאובין פוסלין את המקוה אלא לפי חשבון. מאן תנא? אמר רבי חייא בר אבא אמר ר' יוחנן, רבי אליעזר בן יעקב היא. דתנן: ר' אליעזר בן יעקב אומר מקוה שיש בו עשרים ואחת סאה מי גשמים ממלא בכתף תשע עשרה סאה ופותקן למקוה והן טהורין שהשאיבה מטהרת ברביה ובהמשכה... אלא אמר רבה לפי חשבון כלים ויוסף בן חוני היא. דתניא: שלשת לוגין מים שאובין שנפלו למים בשנים ושלושה כלים ואפי' בארבעה וחמשה כלים פוסלים את המקוה. יוסף בן חוני אומר בשנים ושלושה כלים פוסל את המקוה, בארבעה וחמשה אין פוסל את המקוה".

פירוש - המשנה כתבה שמים שאובין פוסלין את המקוה לפי חשבון. הגמרא ניסתה לומר שזו דעת ראב"י, שהרי ראב"י סובר שאם יש לאדם בגג כא' סאים של מים כשרים (שפך לתוך הגג ע"י כלים) (-ממלא בכתף) עוד ג' סאים, ובסך הכל יש מ' סאה, ואז נזחלו כל המים ע"ג קרקע או דבר המתובר לקרקע למקוה אחר (-ופותקן למקוה"), כל המ' סאה כשרים לטבילה. למרות שיט' הסאים שנשפכו לכא' הסאים הכשרים פסלו את המים מלטבול בהם, אין פירוש הדבר שגם כא' הסאים הכשרים נטמאו אלא עדיין עומדים בהכשרם. ואם אח"כ הכשיר את כל המקוה הניל בצורה המותרת (ע"י המשכה, שנדון בה להלן), הוכשרו היט' השאובים ומצטרפים לכא' הכשרים למ' סאה.

הסבר אחר שנותנת הגמרא למשנה הוא, שמשנה זו היא דעת יוסף בן חוני הסובר שרק ע"י שלושה כלים או פחות מצטרפים המים לג' לוגים לפסול את המקוה, אבל ארבעה וחמשה כלים (וכן יותר) אינם מצטרפים. פירוש הביטוי 'לפי חשבון' לדעת יוסף בן חוני הוא - לפי חשבון כלים, שלא כדברי ראב"י שמפרש לפי חשבון ממש, כמו בחמץ ומדומע המובאים ביחד עם מים שאובים במשניות בתרומות ותמורה. בתחילה פסק הרמב"ם כנגד יוסף בן חוני, ז"א שהרמב"ם קיבל את התרוץ הראשון שמשנתנו היא לשיטת ראב"י.

דעת ראב"י היא דעת ר' יהושע במשנה (מקוות פ"ב מ"א):

"שהיה ר' יהושע אומר כל מקוה שאין בו ארבעים סאה ונפלו בו שלשת לוגים, וחסר אפילו קורטוב - כשר. מפני שחסרו בו שלשת לוגין".

פירוש - אם נפלו ג' לוגים למקוה חסר, ואח"כ הוצאו מהמקוה מעט מים, גם חלק מהג' לוגים השאובים יצא וממילא הם נחסרו והמקוה כשר. חכמים חולקים על ר' יהושע וסוברים: "לעולם הוא בפיסולו עד שיצא ממנו מלואו ועוד", ובהמשך מובאת דוגמא לדברי חכמים. כפי שהראנו לעיל, בתחילה פסק הרמב"ם נגד יוסף בן חוני, ז"א שהוא הסביר את המשנה כראב"י, ולפיכך בתחילה פסק הרמב"ם כר' יהושע שדעתו שווה לראב"י כפי שהסברנו⁷ אומנם במהדורות שנפנינו לא מובאים הדברים⁸, אבל בהלכות

7. אף אחד מהראשונים לא פסק כר' יהושע! אבל הר"ן בחולין (מד, א-ב בדפי הרי"ף) מביא את דעת הרמב"ן שמשווה את המחלוקת בענין חתיכה נעשית נבלה למחלוקת בענין מקואות, כלומר שגם במקוה הדין הוא 'לפי חשבון' כשיטת ר' יהושע, והר"ן שם דוחה השוואה זו. אבל ראה דברים דומים בריטב"א (ע"ז עג, א) ובמאירי (חולין קח, א).

8. ככ"ל הרמב"ם לפיהמ"ש בתרומות איא לפענח את הכתוב במה"ק כי כתב על גביו את הפירוש האחרון. אבל סוף הפירוש לא נמחק אלא הועבר עליו קו, וניתן לקרוא את הכתוב. בקטע זה נשתמש בתרגומו של ר"י קאפח המוכא בתרומות פ"ה הערה 13, וראה להלן הערה 9.

ירושלמי לרמב"ם מהדורת ר"ש ליברמן, במבוא (ע' ח), מפנה לשואל ברשב"ץ (ח"א סימן יט), שם נשתמרה המהדורה הראשונה של פירוש המשנה לתרומות (פ"ה מ"ו), וכך הוא מעתיק שם:

"וכשיהיה מקוה שיש בו לח' במשל ונפלו בו סאתיים מים שאובין והיו בין הכל מ' סאה, והוא שיעור מקוה, המקוה פסול בלא ספק. ואמנם לא נאמר שאלו המים כלם חזרו במדרגת מים שאובים עד שאם נתמעטו ונשאר מהם ג' לוגין מים ואחר כך ירדו גשמים עליו עד שנשלם שיעור מ' סאה⁹ הרי זה מקוה פסול, אלא שאינו נעשה פסול אלא אם נשאר שם מאלו המ' סאה סאתיים ומחצה שיש בהם ממים שאובים העיקריים ג' לוגין ואח"כ ירדו עליהם גשמים והשלימו מ' סאה - אז יהיה פסול, לפי יש בו מחשבון מים שאובים ג' לוגין.¹⁰ וזהו ענין לפי חשבון בענין זה, והבן אותו, לפי שכבר נאמרו בו דברים פשוטים מזה וזכירהו במקומו במסכת תמורה".

ע"פ דברינו אלה, שהרמב"ם פסק כר' יהושע, ברורה הערתו בסוף פיהמ"ש (תמורה פ"א מ"ד): "ואין בלשון זה מה שסותר במאומה ממה שהזכרנו בחמישי דתומות". כאשר משווים פסול מים שאובים לחמץ ומדומע, כפי שמשווה הרמב"ם במה"ק בפסיקתו בפסול מקוה לפי חשבון, אם נפלו מכמה כלים בהפסקות יתבטלו הראשונים ולא יצטרפו כדין כל התערובות. ולכאורה קשה, שהרי פוסק הרמב"ם כחכמים נגד יוסף בן חוני (במה"ק) שגם מהרבה כלים מצטרפים! על-כן מוסיף הרמב"ם שאין זו סתירה, וזהו דין מיוחד במקוה.

ד. דעת הרמב"ם בענין 'שאוהב שהמשיכוה'

והנה לאור דברינו עד כאן מתבררת סוגיה נוספת והיא שאוהב שהמשיכוה כולה. אם המים אינם נופלים ישירות למקוה, אלא נוחלים אליו, אינם פוסלים את המקוה. בשיעור כמות המים נחלקו הרמב"ם ו'חכמי המערב', לדעת הרמב"ם ניתן להוסיף למקוה מים שאובים ע"י הזחלה ויעלו לשיעור המקוה (מ' סאה) דוקא אם רוב המקוה מלא במים

9. מכאן ע"פ תרגומו של ר"י קאפח. ברשב"ץ מופיע: "...שהוא מקוה שלם פסול, אבל הוא לא יהיה פסול אלא אם נשאר שם מאלו המ' סאה סאתיים, ומחצה שיש מהמים שאובים ג' לוגין ואח"כ ירדו עליהם גשמים לתשלום מ' סאה ואז יהיה פסול, לפי שיש בו מחשבון מים שאובים ג' לוגין. וזהו פי' לפי חשבון בזאת הכונה, והבן זה לפי שכבר נאמר בזה מה שאין ראוי לשומעו. ועוד יתבאר לך אלו העיקרים ממס' מקואות. והלכה כחכמים".

10. סאה - 24 לוג, ז"א שבמקוה של 40 סאה יש 960 לוג. במקרה דנן נפלו 2 סאים שאובים (- 48 לוג) ל 38 סאה של מי גשמים (- 912 לוג). היחס הוא 48:912. אם נמעט את המקוה עד שישארו בו 2.5 סאים (- 60 לוג) יהיה היחס 3:57, ז"א שעדיין נשארו 3 לוגים פסולים. אם נמעט עוד קצת מהמקוה יחסר גם משלשת הלוגים הפסולים והכל כשר, וזהו פרוש לפי חשבון (לדעת חכמים במקרה הנ"ל צריך לרוקן כמעט את כל המקוה, ומותר שישארו שם פחות מג' לוגים בלבד).

כשרים, אבל 'חכמי המערב'¹¹ סוברים שגם אם כל המקוה נעשה ע"י מים שאובים שזתלו המקוה כשר:

המחלוקת מובאת על המשנה (מקוות פ"ד מ"ד):

'מים שאובין ומי גשמים שמתערבין בחצר, ובעוקה, על מעלות המערה, אם רוב מן הכשר - כשר, ואם רוב מן הפסול - פסול, מחצה למחצה - פסול. אימתי, בזמן שמתערבין עד שלא יגיעו למקוה. יהיו מקלחין בתוך המים, אם ידוע שזול לתוכו ארבעים סאה מים כשרים עד שלא ירדו לתוכו שלשת לוגין מים שאובים - כשר, ואם לאו - פסול.' פירוש (לפי הסבר הרמב"ם) - אם המים השאובים והכשרים מתערבים לפני כניסתם למקוה: אם הרוב מהכשרים - כשר, ואם הרוב מהפסולים - פסול. אבל אם הם מקלחים ישירות למקוה (- יהיו מקלחין בתוך המים*) - פוסל בג' לוגים אם קדמו אלו לשיעור מקוה כשר.

וזו לשון הרמב"ם בפירוש משנה זו:

'...הנה נתבאר לך עוד כי מה שאנו אומרים שלשת לוגין מים שאובין פוסלין את המקוה: אינו אלא אם נפלו לתוך המקוה עצמו, אבל אם שפך את המים מחוץ למקוה וירדו למקוה הרי זה כשר ובתנאי שיהא רוב מן הכשרים מצוי במקוה, והוא אמרם בתלמוד 'שאובה שהמשיכה כשרה', אלא שצריך שיהו השאובין מיעוט המקוה כפי שנאמר במשנה זו. ושמה תאמר ומה בא התלמוד להשמיענו באומרנו שאובה שהמשיכה כשרה, והרי במשנה אמורים הדברים, מתניתין אתא לאשמועינן? דע שהוא הוסיף לנו תועלת, כי אלו היה בידנו רק משנה זו היינו אומרים עד שתהא תערובת מים שאובין ומים כשרים חוץ למקוה ויתערב הכל וימשך למקוה, אבל אם היו מים כשרים בתוך המקוה ומים שאובין נמשכין ויורדין לתוך המקוה פוסלין בשלשת לוגין, לפיכך השמיענו התלמוד שאפילו היה השאוב לבדו הוא שנמשך - כשר. ובתוספתא: ר' אליעזר בן יעקב אומר גג שיש בראשו עשרים ואחת סאה של מימי גשמים ממלא בכתף ונותן לתוכו תשע עשרה סאה ופותקן ונתערבו בחצר, ואמרו כאן 'ונותן לתוכו' רוצה לומר לתוך הגג ואחר כך פוטק את המימות אלו ואלו מצנור של גג ויתערבו המימות בחצר. הנה נתבאר לך שהשאובה הזו שהמשיכה צריך שיהא רוב מן הכשר והשאובין משוכין. ועל ענין זה רמזו בתחלת שקלים באמרם 'ומתקנין את המקוות' כמו שבארנו שם. וכבר דמה אדם גדול מאוד בעל עיון בארץ מערבינו כי השאובה שהמשיכה כשרה ואפילו היה המקוה שאוב ונמשך, ונאבק בכך ואל, ודבריו בכך מפורסמים בספרו כאלו שגם משנה זו לא נכתבה כלל, ואילו היה הדבר כך לא היתה המשנה אומרת

11. וכך סובר ה"ש בפירושו למקואות (פ"ד מ"ד; פ"ב מ"ז). הרי"ף (שבועות פרק ב' רמז אלף ז'ה) כותב: 'שאובה שהמשיכה כשרה, ולא גורס כולה: אבל הראב"ד' בבעלי הנפש (מהד' ר"י קאפח ע' פט), הרמב"ן, ה"ר"ן (על הרי"ף) והרשבי"א (שער המים שער שביעי), למדו ברי"ף שגם כולה כשרה. אבל לא משמע כן ברי"ף, וגם הב"י (וי"ד סימן ר"א [דף ק"ח, ב]) למד שהרי"ף סובר ששאובה שהמשיכה כשרה רק אם הרוב ממים כשרים.

אם רוב מן הפסול - פסול, שהרי אפילו לא היו מי גשמים כלל אלא מים שאובים בלבד והיו נמשכין ויורדין על מעלות המערה יהיה המתקבץ מהן מקוה כשר. ואשר גרם לכל הענוי הזה הוא מיעוט זכירת המשנה והעיון במה שנכתב בה, וכמה צדקו דבריהם אם ראית תליד חכם שתלמודו קהה עליו כברזל, על משנתו שאינה סדורה בפיו.¹²

זהו מבנה דברי הרמב"ם: (1) הסבר המשנה. (2) פירוש הדין שאובה שהמשיכוה, ומקורו. (3) תוספתא בענין גג. (4) דעת החולקים והקשיים בפירושם.

(1) פירוש המשנה - הובא לעיל; בתחילת המשנה דנים על מים כשרים ושאובים הזוחלים מעורבים למקוה, ודינם - שאם הרוב מהכשרים, כשר. בסיפא מדובר שהמים נופלים ישירות למקוה ללא זחילה, ופוסל בג' לוגים.

(2) לאור הפירוש הנ"ל מסביר הרמב"ם את הדין שאובה שהמשיכוה כשרה, ומצטט קטע מהגמרא בתמורה. ומסביר הרמב"ם שגמרא זו חשובה ביותר, כי בלעדיה היינו יודעים שרק אם מתערבים השאובים והכשרים יחד מחוץ למקוה, ונזחלים יחד למקוה - כשר, אבל שאובים שנזחלו בפ"ע למקוה פסולים גם אם רוב המקוה מלא מים כשרים; קמ"ל מהגמרא בתמורה - "שאובה שהמשיכוה כשרה" גם בפ"ע (הרחבה בענין תובא להלן).

(3) ראה נוספת לכך שמקוה שנמשך מטהר רק אם רובו מלא במים כשרים מובאת מהתוספתא (מקורות פ"ד ה"ב) לגבי גג, בה מודגש שהיו בגג כא' סאים כשרים.

(4) בסוף פירושו מביא הרמב"ם דעה חולקת (עובדה נפוצה בפיהמ"ש¹²), הסוברת

12. בפיהמ"ש הירבה הרמב"ם להביא דעות חולקות ולהוכיח נגדן, ופעמים שהתבטא כנגדן בחריפות. ישנם מספר מקומות שאפילו חזר לפסוק כאותה דעה שתקף בתחילה. לדוגמא: בכלאים (פ"ו מ"א) מסביר הרמב"ם לשיטת בית הלל שאם היה בין עיקרי חמשת הגפנים ולכותל אמה אחת מודד **שלוש** אמות מעיקר הגפנים וזרע תבואה... זהו ביאור הלכה זו וענין דברי מי שדבר בה, ולכן התבונן בה, לפי שכבר נכשלו בפירושה כשלונות חמורים שאין ברצוני להזכירם ולהשיב עליהם. אבל במשנה תורה (כלאים חג) פסק יחמש אמות. וראה מהד"ר ר"י קאפא הערה 2. שר' אברהם בן הרמב"ם תיקן בפיהמ"ש לחמש, אבל המעתיקים המשיכו להעתיק שלש בצירוף הערה יניא חמשי.

דוגמא נוספת מצויה בפיהמ"ש לכלאים (פ"ט מ"ח). בתחילת פסק: יוזה דוקא בכלאים של תורה שאינו נקרא כלאים אלא עד שיהיו בו כל שלשת הדרכים האלו, וכל מה שזולת זה הרי הוא כלאים מדברי סופרים. וזהו פסק נכון שאין בו ספק והוא לשון התלמוד, ואם תמצא למי שהוא דברים החולקים על זה אל יכנס בלבך הספק שהוא שכח בלשון ההוא האמור בגמרא נדחי, אבל אח"כ תיקן (וכך גם פסק במשנה תורה [כלאים י, כ-ד]), ובמקום הקטע המודגש כתב: יכן כתבו קצת מן הגאונים וזה אצלי בלתי נכון.

דוגמא אחרונה בשביעית (פ"י מ"ה) בענין פירוש פרוזבול המוקדם והמאוחר. בתחילה פסק: פרוזבול המוקדם הוא שיכתוב הפרוזבול תחלה ואח"כ ילוהו את המעות. והמאוחר הוא שילוהו המעות תחלה ויעשה חוב ואח"כ יכתוב הפרוזבול... אבל דברי רבן שמעון בן גמליאל בתוספתא שהטעו אחד מהמפורסמים בבקאי התלמוד עד שפירש ואמר כי מתנאי הפרוזבול שתקדם ההלוואה ותיהיה כתיבתו אחר ההלוואה והוא אמרו רש"י אומר כל מלוה שלאחר פרוזבול משמט. ואיני יודע היאך באה טעות חמורה זו והיאך למד בהיפך הדברים וכו'. אבל לבסוף תיקן (לאחר שני תיקונים נוספים, כלומר בסי

שאוובה שהמשיכה כשרה גם אם כל המקוה נעשה כך. הרמב"ם תוקף דעה זו משני צדדים:

(א) "משנה זו לא נכתבה כלל"¹³ פירוש - דעה זו לא נאמרה כלל (ר"י קאפח בתרגומו לפירוש המשנה מציע - "לא חוברה").

(ב) במשנתנו ניתן דגש שמי הגשמים המקלחים עם המים שאובים הם הרוב. מדוע, לפי שיטתם אפילו הכל שאובים כשר?

לפענ"ד כל הדברים הללו ניתנים להאמר רק לפי המה"ק, בה פסק הרמב"ם כר' יהושע שהמקוה נפסל 'לפי חשבון', ויש הבדל אם נפסל בג' לוגים או ברוב שאובים. במקרה של הגג, לאחר שהכניסו יט' סאים שאובים נפסל הגג כולו, ולפי חכמים החולקים על ר' יהושע - לפי פסק הרמב"ם (מקוות ה, א) "נפסל הכל ונעשה שאוב" ואין כל משמעות לכך שפעם היו כא' סאים כשרים - אם מזחילים תערובת זו כאילו שנמשכים מ' סאה מים שאובים. אולם לשיטת ר' יהושע גם כשנפסל המקוה עדיין זוכרים כמה מים כשרים וכמה מים שאובים (לפי חשבון), וכשנמשכים תערובת זו מיטהרים יט' הסאים שאובים

ארבע מהדורות!) ופסק כדעת אותו חכם מפורסם ימתנאי הפרובול שיכתב אחר שיקדמו החוב תחלה. ובאמת נשאל על כך - הדברים מובאים באיגרות הרמב"ם מהד' ר"י שילת ח"ב ע' תרמו יתשובה בענין סתירה בין משנה תורה לפירוש המשנה.

(ויש להעיר על דברי ר"י שילת שם ע' תרמט בהערה, שהזכרת דעה של חכם אחר והתקפה עליה היא דבר יוצא דופן בפי"מ"ש. אבל לפי דברינו לעיל, [על דעות שתקף ויחזר לפסוק כמות; דוגמאות שהבאנו מתחילת הערה זו בנוסף למשנה בתרומות (פ"ה מ"ו) שהובאה בגוף המאמר], המשנה שעליה אנו דנים [מקוות פ"ד מ"ד], ודוגמאות נוספות להלן, אין דברין ברורים. וראה גם המשך דבריו שם וצ"ע.) מקומות נוספים בהם מזכיר הרמב"ם דעות חולקות, עיין - כפורים (פ"ב מ"א. גם שם חזר בו מפרושן הראשון); ראש השנה (פ"ב מ"ז). יואני מתפלא על אדם שמכחיש ומתוכח בדבר הברור ואומר שדת היהודים אינו בנוי על ראיית החדש אלא על החשבון בלבד והוא מאמין בכל הלשונות האלה, וזהו רבנו סעדיה גאון, ראה הערת ר"י קאפח שם, ובהמשך פיה"מ"ש שם דבר? הרמב"ם עליו; ראש השנה (פ"ב מ"ט); כתובות (פ"א מ"ג). הדעה שעליה חולק הרמב"ם היתה הדעה שפסק כמותה במה"ק; מקוות (פ"ד מ"ג). אבל במשנה תורה הפסיק הרמב"ם מדרכו זו, ולא הביא דעות חכמים וחלק עליהם (פרט למיקרים בודדים ראה להלן הערה 17, אבל אין הוא תוקף אותם כדרך שעשה בפי"מ"ש), וכך באמת מעיד על עצמו באיגרת אל ר' יוסף בר' יהודה בענין המחלוקת (איגרות הרמב"ם מהד' ר"י שילת ח"א ע' תכ).

וזה אשר יארע לילד מכאב הלב וחזק הכעס בשביל הטעאת מי שמטעה, או בשביל חולק בשקר - השנים מחיבות לך זה. וכבר הייתי בשנותיך, וביותר משנותיך, ביותר חזק ממה שאתה בו, והייתי, כמו ששמעת, אמלא רצוני בלשוני ובקלמוסי מגדולים וחכמים כשמבקשים לחלק עליך. וכבר שמעת בלי ספק מה שהיה ביני וביני... וכן ביני וביני... וביני וביני... והרבה כמו אלו.

13. ההסבר שניתן בד"כ למשפט זה הוא שיש לפסוק כסתמא דמשנה וחכמי המערב 'שכחו' לפסוק למשנתנו (ראה ב"י יו"ד סימן רא סוף דף קח, א). ודברים אלו קשה להולמם, וכי לא העלה הרמב"ם בדעתו שאולי נפסק כנגד משנתנו (דבר שאינו מופרך מהמציאות)? אלא כונתו, כפי שהסברנו, שאין בכלל דעה כזו, וממילא אי אפשר לפסוק כמותה. בשו"ת דברי אמת (לר' יצחק בכר דוד, 'בענין מקואות') מנסה להסביר את דברי הרמב"ם בצורה מעניינת, שטענת הרמב"ם היא, שהרי ידוע שר' יוחנן (בעל המימרא בתמורה) סובר שהלכה כסתמא דמשנה בכל השי"ס, וממילא חייב ר' יוחנן להתאים את דבריו לסתמא דמשנה במקואות, ואיך ניסו חכמי המערב להסביר שר' יוחנן נגד המשנה כמקואות? עייש שמאריך. והשווה לראב"ד בעלי הנפש (מהד' ר"י קאפח, ע' פט-צ) הטוען טענה דומה.

והמקוה כשר. הוא הדין לענין הקושיה השניה על 'חכמי המערב' - אם שאובה כולה שהמשיכוה' כשרה מדוע המשנה מביאה מקרה שהרוב כשרים בתערובת? - והרי לשיטת חכמים באמת כל התערובת שאובה, ורק לשיטת ר' יהושע במקרה כזה יוכשר ע"י המשכה כי עדיין קיימים כא' הסאים ממי הגשמים.

הסיבה שבתחילה פסק הרמב"ם כר' יהושע קשורה לעובדה שהעמיד את המשנה בתמורה שלא כיוסף בן חוני, וממילא כראב"י המשווה מקוה לחמץ ומדומע. הואיל וכן, מחלוקת (במקוות בין ר' יהושע וחכמים) וסתם (סתם משנה כר' יהושע בתרומות ותמורה) הלכה כסתם. לאחר מכן חזר בו הרמב"ם מהפירוש 'לפי חשבון' ופסק לחכמים שכל המקוה שאוב, ולכן פסק כיוסף בן חוני בתמורה כנגד ראב"י הסובר 'לפי חשבון'¹⁴.

ניתן לתאר את התהליך בטבלה זו:

פסול מקוה לפי חשבון	פסול מקוה לפי חשבון כלים	הסבר הקשר בין שני הפסקים	
פסק כר' יהושע, שאין כל המקוה נפסל	פסק חכמים החולקים על יוסף בן חוני, הסוברים שגם מד' כלים מצטרפים המים לשיעור ג' לוגים לפסול את המקוה.	הואיל ופסק כנגד יוסף בן חוני - העמיד את המשנה בתמורה כראב"י, שדעתו שווה לדעת ר' יהושע בענין פסול מקוה לפי חשבון (והלכה כסתם משנה).	מה"ק
פסק כחכמים, שכל המקוה נפסל	פסק כיוסף בן חוני, שרק עד ג' כלים מצטרפים המים לפסול את המקוה.	בגלל חזרתו לפסוק כנגד ר' יהושע - חזר להעמיד את המשנה בתמורה כיוסף בן חוני, שלא תהיה סתם משנה כנגד פסיקתו כחכמים.	מה"ב

14. יש לציין שהיה מצב בניים בו פסק חכמים שג' לוגים פוסלים את המקוה לחלוטין, אבל עדיין פסק כנגד יוסף בן חוני, שהרי בת רומות מופיע ההסבר כנגד יוסף בן חוני על גבי ההסבר של 'לפי חשבון'. ז"א שאחרי שחזר מההסבר 'לפי חשבון' עדיין לא חזר מפסיקתו כנגד יוסף בן חוני.

ה. השפעת החזרה לפסוק כנגד ר' יהושע על הנושא 'שאובה שהמשיכה'

כיצד השפיעו כל החזרות הללו על הסברו בסוגית שאובה שהמשיכה (שכפי שראינו קישר הרמב"ם בפיהמ"ש למקוות (פ"ד מ"ד) את הדברים)?
זו לשון הרמב"ם במשנה תורה (מקוות ד, ח-י)¹⁵:

(ח) אין המים שאובין פוסלין את המקוה בשלשת לוגין עד שיפלו לתוך המקוה מן הכלי. אבל אם נגררו המים שאובין חוץ למקוה ונמשכו וירדו למקוה, אינן פוסלין המקוה עד שיהיו מחצה למחצה. אבל אם היה רוב מן הכשרים המקוה כשר. כיצד? מקוה שיש בו עשרים סאה ומשהו מים כשרין, והיה ממלא ושואב חוץ למקוה והמים נמשכין ויורדין למקוה, בין שהיו נמשכין על הקרקע או בתוך הסילון וכיוצא בו מדברים שאינן פוסלין, הרי המקוה כשר ואפילו השלימו לאלף סאה. שהשאיבה שהמשיכה כשירה אם היה שם רוב מ' סאה מן הכשר. וכן גג שהיה בראשו עשרים סאה ומשהו מי גשמים, ומילא בכתיפו ונתן לתוכו פחות מעשרים שנמצא הכל פסול, ופתח הצינור ומשכה הכל למקוה אחד, הרי מקוה כשר. שהשאובים שהמשיכה כולה כשירה הואיל והיה שם רוב כשר וכיוצא בזה.

(ט) הורו מקצת חכמי מערב ואמרו, הואיל ואמרו חכמים שאובה שהמשיכה כולה טהורה, אין אנו צריכין שיהיו שם רוב מים כשרין. וזה שהצריכו רוב והמשיכה דברי יחיד הן וכבר נדחו, שהרי אמרו בסוף שאובה שהמשיכה כולה טהורה. ולפי דבר זה אם היה ממלא בכלי ושופך והמים נזחלין והולכין למקום אחד הרי זה מקוה כשר. וכן כל אמבטי שבמרחצאות שלנו מקוות כשרין, שהרי כל המים שבהן שאוב שנמשך הוא. ומעולם לא ראינו מי שעשה מעשה בדבר זה.

(י) מי גשמים ומים שאובין שהיו מתערבין בחצר ונמשכין ויורדין לעוקה שבחצר, או שהיו מתערבין על מעלות המערה ויורדין למערה, אם רוב מן הכשר - כשר, ואם רוב מן הפסול - פסול, מחצה למחצה - פסול. אמתי בזמן שמתערבין עד שלא יגיעו למקוה ונמשכין ויורדין, אבל אם היו הכשרים והפסולים מקלחין לתוך המקוה - אם ידוע שנפלו לתוכו ארבעים סאה מים כשרין עד שלא ירדו לתוכו שלשה לוגין מים שאובים - כשר, ואם לאו - פסול.

אם כנים דברינו, יש לתמוה, כיצד הרמב"ם, הפוסק כחכמים שג' לוגים הופכים את כל המקוה לשאוב (מקוות ה, א), יכול לפסוק את דברי ראב"י בענין גג, והרי אחרי שנשפכו יט' סאים שאובים בטלו כא' הכשרים ואין רוב כשר! ועוד יש לברר, מדוע מביא הרמב"ם את דעת חכמי המערב? בהרבה מקומות בפיהמ"ש מביא הרמב"ם דעות חולקות¹⁶ אבל במשנה תורה אין דרכו בכך, וכשכבר מובאת דעה חולקת הסיבה לכך היא משום

15. ע"פ כ"י תימני. תודתי נתונה לר"י קאפח, שליטי"א שאיפשר לי לעיין בכ"י זה ובכ"י נוספים שברשותו.

16. ראה הערה 12.

שֵׁשׁ מִמֶּשׁ בַּדְּבָרִיהָ¹⁷ וְעוֹד בְּעֵינָיו זֶה, מְדוּעַ אֵין הַרְמַבִּים תּוֹקֵף דְּעָה זֹאת כִּפִּי שַׁעֲשֵׂה בְּפִיהֶמִישׁ (מִשְׁנֵי צַדִּים, רָאָה לְעֵיל), וְכֵל הַטְּעָנָה שֶׁלּוֹ כִּנְגָדָה וּמְעוֹלָם לֹא רָאִינוּ מִי שַׁעֲשֵׂה מְעִשָׁה בְּעֵינָיו זֶה¹⁸;

קוּדָה שְׁלִישִׁית הַטְּעוּנָה בִּירוּר - מִה חִידוּשׁ הַרְמַבִּים בַּהֲלַכָה יֵי? לֵאחֲרַי שְׁכַתָּב בַּהֲלַכָה ח' שְׁמִים שְׁאוּבִים בְּפִיעַ וּמִים שְׁאוּבִים הַמְעוֹרְבִים עִם מִי גְשָׁמִים כְּשָׂרִים (בְּתַנְאֵי שְׁהֲרוּב מִן הַכְּשָׂר), אֵין כֵּל חִידוּשׁ בַּהֲלַכָה י'.

לְהַבְנִת הַדְּבָרִים יֵשׁ לְעֵינָיו בְּגִמְרָא בְּתַמּוּרָה (יב; א-ב).

וְאֵין הַמִּים שְׁאוּבִין פּוֹסְלִין אֶת הַמְּקוּהָ אֲלֵא לְפִי חֲשׁוֹן - מֵאָן תְּנָא (מִי הוּא הַתְּנָא הַסּוֹבֵר לְפִי חֲשׁוֹן)? אִמַר רַבִּי חֵיִיא בַר אַבָּא אִמַר ר' יוֹחָנָן, רַבִּי אֲלֵיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב הָיָא, דְּתַנּוּ, רַבִּי אֲלֵיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אֹמַר מְקוּהָ שֵׁישׁ בּוֹ עֲשָׂרִים וְאַחַת סָאָה מִן גְּשָׁמִים מְמַלָּא בְּכַתְף תְּשַׁע עֲשָׂרָה סָאָה וּפּוֹתֵקָן לְמְקוּהָ וְהוּן טְהוּרִין, שְׁהַשְׂאִיבָה מִטְּהַרְתָּ בְּרַבִּיָּהּ וּבַהֲמַשְׁכָּה.

צִיטוּט דְּבַרִּי רַבִּי אֵלוֹ לֹא בְּרוּר מְקוּרוֹ¹⁹. נִרְאָה לּוֹמַר שׁוֹ הַתּוֹסַפְתָּא שֶׁל רַבִּי בְּעֵינָיו גַּג בְּמַעַט שִׁינוּי לְשׁוֹן, וּפִירוּשׁ הַדְּבָרִים - שְׁגַם כֵּאֵן מְתַעַרְבִים הַמִּים בְּמְקוּהָ הַסּוֹפִי²⁰. הַדְּבָרִים בְּרוּרִים לְחִלוּטִין. בְּשִׁיטַת הַרְמַבִּים, שְׁהָרִי בְּפִיהֶמִישׁ שְׁצִיטְטָנוּ לְעֵיל שׁוֹאֵל הַרְמַבִּים מִנֵּין לָנוּ שְׁגִי לּוֹגִים שְׁנִמְשָׁכוּ בְּפִיעַ כְּשָׂרִים וְאִצַּע בְּעַרְוֵב מַחוּץ לְמְקוּהָ, וְעוֹנָה הַרְמַבִּים שְׁהַמְקוּרָה הוּא מְדַבְּרִי רַבִּין בְּשֵׁם ר' יוֹחָנָן שְׁאוּבָה שְׁהַמְשִׁיכָה כְּשָׂרָה, כְּלוֹמַר כְּשָׂרָה גַם הַמְשַׁכֵּת שְׁאוּבִים בְּפִיעַ. וְהָרִי יִכּוֹל הוּא לּוֹמַר שְׁאֵלוֹ דְּבַרִּי רַבִּי בְּבִרְיָתָא הַמּוֹבָאָת בְּתַמּוּרָה:

17. אֹמַנְסָה בְּהַקְדָּמָה לְמַשְׁנֵה תּוֹרָה כְּתַב הַרְמַבִּים: 'וְרָאִיתִי לְחַבְרַי דְּבָרִים הַמְתַּבְּרָרִים מְכַל אֵלוֹ הַחִיבּוּרִים... לֹא זֶה אֹמַר בְּכָה וְזֶה בְּכָה אֲלֵא דְּבָרִים בְּרוּרִים קְרוּבִים נְכוּנִים עַל פִּי הַמְשַׁפְּטָא...'. אֲבָל יִשְׁנֵן מַסְפַּר הַלְכוֹת שֶׁבָּהֵן לֹא הִכְרִיעַ, וּפְעַמִּים הִכְרִיעַ כְּדַעָה אַחַת אֲבָל יֵשׁ מִמֶּשׁ גַּם בְּדַעָה הַנִּגְדִית וְלִכְּן הִבִּיא שְׁתֵּי דְּעוֹת. כְּגוֹן: בְּרִכּוֹת ה', א'; בְּרִכּוֹת ח', ה'; מִילָה ג', א'; שְׁקָלִים ג', ט'; קְדוּשׁ הַחוּדֶשׁ פְּרָקִים ט-ג, מְגִלָּה וְחֻנּוּכָה ג', יד; אִישׁוֹת ו', יד; אִישׁוֹת יא, יג; אִישׁוֹת יב, יח; אִישׁוֹת יח, יט; אִישׁוֹת כה, ג; גִּירוּשִׁין א, טו; מַאֲכָלוֹת אֲסוּרוֹת ג', טו; מַאֲכָלוֹת אֲסוּרוֹת י, טו; מַאֲכָלוֹת אֲסוּרוֹת יח, נדָרִים ב, ה; שְׁמִיטָה וַיּוֹבֵל י, ד-ה; מְקוּוֹת ב', טו; חוּבֵל וּמְזִיק ז, יד; זְכִיָּה וּמְתַנָּה יא, ז; שְׁלוֹחֵן וְשׁוֹתֵפִין א, ח; מְלוּהָ וְלוּהָ ז, ה; מְלוּהָ וְלוּהָ יא, ב; מְלוּהָ וְלוּהָ כ, ד; טוֹעֵן נִטְעָן ט, א; וַיִּתְּכֵן שֵׁישְׁנָן עוֹד.

18. אֹמַנְסָה אֵין טוֹעֵן הַרְמַבִּים כֵּל טְעוּנָה כִּנְגַד דְּעַת חֲכָמֵי הַמְעַרְבֵי, אֲבָל בְּצוּרַת כְּתִיבַת הַהֲלַכָה נִרְאָה כְּבִירוּר שְׁהַרְמַבִּים מְדַגִּישׁ עַד כְּמָה דְּעָה זֹאת נִשְׁמַעַת בְּלִתֵּי אֲפִשְׁרִית.

19. לְדַעַת הַרִישׁ וְהַרִישׁ זֶהִי בְּרִיתָא חֲדָשָׁה שֵׁיטִי הַסָּאִים נִמְשָׁכִים לְמְקוּהָ בְּפִיעַ (לְשִׁיטַת הַרִישׁ זוֹ גַם כּוֹנֵת רַבִּי בְּתוֹסַפְתָּא בְּעֵינָיו הַגַּג, וְלְשִׁיטַת הַרִישׁ שְׁתֵּי דְּעוֹת שׁוֹנוֹת, בְּדַבְּרֵי רַבִּינִין). אֲבָל הַסֵּבֵר זֶה קֶשֶׁה בִּירוּר, שְׁהָרִי לְשִׁיטַת הַסִּיפָא בְּמְקוּוֹת (פִּיד מִיד) פִּירוּשָׁה - שְׁגַם גִי לּוֹגִים מְשׁוֹכִים בְּפִיעַ פְּסוּלִים. כְּלוֹמַר יִשְׁנֵן שְׁלֹשׁ דְּעוֹת שׁוֹנוֹת. דְּעַת הַמְשַׁנָּה בְּמְקוּוֹת (פִּיד מִיד), דְּעַת רַבִּינִין, וְדְּעַת ר' יְהוֹשֻׁעַ (שְׁשׁאוּבָה שְׁמִשְׁכּוּהָ כּוֹלָה כְּשָׂרָה). וּמִיָּהוּ הַתְּנָא שֶׁל הַמְשַׁנָּה בְּמְקוּוֹת! לֹא שְׁמַעְנוּ עַל תְּנָא נּוֹסֵף בְּעֵינָיו. אֲלֵא שֵׁישׁ לּוֹמַר שְׁמַשְׁתַּנּוּ הוּא דְּבַרִּי רַבִּי וְגַם גִי לּוֹגִים מְשׁוֹכִים בְּפִיעַ פּוֹסְלִים, וְדַבְּרֵיו בְּתַמּוּרָה שׁוּוִים לְדַבְּרֵיו בְּתוֹסַפְתָּא (שְׁנִמְשָׁכִים מְעוֹרְבִים). לֹאֹר זֹאת בְּרוּרָה הַסִּיבָה לִכְךָ שְׁהַרְמַבִּים הַסִּבִיר אֶת מַשְׁתַּנּוּ כְּאוֹפֵן שׁוֹנָה (שְׁהַמִּים מְקַלְחִים יִשְׁרִית לְמְקוּהָ וְלֹא נִזְחָלִים אֲלֵיוֹ), שְׁכֵן הַרְמַבִּים פּוֹסֵק שְׁנִיתָן לְמַשׁוֹךְ מִים שְׁאוּבִים בְּפִיעַ (אִם הַרוּב מִמִּים כְּשָׂרִים) שְׁלֹא כְּרַבִּי, וְכֵן יֵשׁ לְהַסְבִיר אֶת הַמְשַׁנָּה בְּמְקוּוֹת שְׁהָרִי הֲלַכָה כְּסַתְמָא דְּמַשְׁנָה.

20. רָאָה בְּעַלְלֵי הַנֶּפֶשׁ לְרַבִּי (מְהַדֵּי רִישׁ קַאפָּה ע' פֶּט) שְׁמַבִּיא אֶת הַבְּרִיתָא לֵאחֲרַי דְּבַרִּי הַשְּׂאִילוֹתוֹת (רַבִּי אַחָא) וְגוֹרֵס יִגַּג שֵׁישׁ בּוֹ כֹּא' סָאִים... וְרָאָה סִפְרֵי 'דְּבַר שְׁאוּל' עִמָּס תַּמּוּרָה סִימָן כַּח לְנַבִּי גִרְסָא זוֹ. וְרָאָה עוֹד כְּדַבְּרֵנוּ בְּעִרוּךְ הַשְּׁלַחֵן סִימָן רֹא סְעִיף קְנָה.

אלא מכאן ראייה מוכחת, שדברי ראב"י כאן שווים לדבריו בתוספתא שהתערבות מתבצעת מחוץ למקוה, ואין ראייה לשאובים שנמשכים בפ"ע.

"מכלל דרבנן סברי דברבייה ובהמשכה לא? אלא הא דכי אתא רבין א"ר יוחנן שאובה שהמשכיהו (כולה) טהורה, מניו לא רבנן ולא ר' אליעזר. אלא אמר רבה...".

הגמרא שואלת על הנסיון להעמיד את משנתנו כראב"י, שמשמע שרבנן חולקים וסוברים שגם אם התערבו מחוץ למקוה ואז נמשכו למקוה - פסול (ומתני לקולא, דבלישנא דקולא נקיט לה דקתני אין השאובין פוסלין אלא לפי חשבון, מכלל דרבנן לחומרא פליגי - רש"י), ודעת ראב"י שצריך דוקא ערבוב לפני המקוה; איכא כמי סובר ר' יוחנן שאובה שמשכיהו בפ"ע כשרה! לכן הייבנים להסביר שרבנן לא חולקים על ראב"י בענין גג, כלומר במקרה שהתערבו קודם למקוה, והם חולקים רק לקולא וסוברים שאובים שנמשכו בפ"ע למקוה כשרים. זאת אומרת, שלמסקנות הגמרא רבנן הם המקור לדעת ר' יוחנן שמים שאובים שנמשכו בפ"ע כשרים, וגם רבנן לא חולקים על ראב"י במקרה של רביה והמשכה מחוץ למקוה (למרות שרבנן סוברים שג' לוגים פוסלים את כל המקוה). זו הסיבה שגם אם נפסק כנגד ראב"י (שדעתו כדעת ר' יהושע בענין חשבון), עדיין ניתן לפסוק את הבריתא והתוספתא של ראב"י (שע"פ הסברנו אחד הם), שכן גם רבנן מודים לה.

ע"פ הסברנו לגמרא ברורה טענת הרמב"ם כנגד החולקים שמשנה זו לא נכתבה, כלומר - אין אף דעה שסוברת כד²¹. טענה זו עומדת כל זמן שגורס הרמב"ם בגמרא שאובה שהמשיכה כשרה ללא המילה 'כולה', וכך באמת גרס בפייהמ"ש²². אבל במשנה תורה כאשר הרמב"ם מציג את דעתו מופיע המשפט ללא המילה 'כולה', אולם בדעת החולקים (חכמי המערב) מופיעה מילה זו²³! הרמב"ם מציע דרך ל"התמודד" עם ביטוי מחודש זה, וכותב בסוף הלכה ח', שהכונה למקוה של כא' סאים כשרים ויט' סאים שאובים שהתערבו בגג, וממילא הוא שאוב כולו, ונמשכו מימיו של הגג למקוה, והדין הוא שהמקוה כשר (וכפי שהסברנו גם חכמים מודים בדין זה).

הסבר זה טוב לביטוי כשהוא מנותק מהקשרו בגמרא, כי במקומו א"א להולמו, שהרי הגמרא שואלת על כך "מניו לא ר"א ולא רבנן" ומדוע אין זה ראב"י, והרי זוהי שיטתו! ועוד יהיה קשה, מנין ילמד הרמב"ם דין שאובה שנמשכה בפ"ע, הרי משפט זה היה המקור עד עכשיו! לכן י"ל שאין מתכוון הרמב"ם להסביר כך בגמרא אלא הוא גורס

21. ראה הערה 13.

22. אומנם בזמן כתיבת משנה תורה, עמדו בפני הרמב"ם שתי הגרסאות, אבל בזמן כתיבת פיהמ"ש לא היתה בפניו הגרסא עם המילה 'כולה' שהרי גם כשהציג את דעת החולקים לא השתמש בביטוי 'שאובה' שהמשיכה כולה כשרה, אלא כתב 'ואפילו היה המקוה שאוב ונמשך', ואם הכיר גרסא זו יכול היה להשתמש בה שלשונה כרוך יותר. וראה מרכבת המשנה על הלכה זו שציין על שינויי הגרסות בגמרא בתמורה בין פיהמ"ש למשנה תורה.

23. כ"י מיונכן, כ"י פירנצה וכ"י וואטיקן מופיעה המילה 'כולה'. אבל ראה ברי"ף (הובא לעיל הערה 11), בראב"ד (בעלי הנפש מהד' ר"י קאפח ע' פט) וברשב"א (שער המים שער שביעי), בהם מובאת הגמרא בתמורה ללא המילה 'כולה' כגרסת הרמב"ם.

לשיטתו "שאובה שהמשיכה כשרה" ללא המילה 'כולה'. אבל לאחר 'הופעת' גרסא זו נפלה קושית הרמב"ם על חכמי המערב, שהרי הם יכולים לפסוק כרבין בשם ר' יוחנן ולומר שדעת ראב"י החולק היא דעת יחיד (ולחסיביר את סוף המשנה במקוות כפשטה, שראב"י סובר שמים שאובים בפ"ע פוסלין אפילו בשלשה לוגים, והוא דחוי). כך גם התבררה הסיבה מדוע הביא הרמב"ם את דעת החולקים בהלכות (שהרי יש ביסוס לדבריהם), והדבר היחיד שניתן לטעון כנגדם הוא: 'ומעולם לא ראינו מי שעשה מעשה בענין זה'.

לאחר שסיים את הדיון המפורש בענין שאובה שהמשיכה, ממשיך הרמב"ם ומעתיק את המשנה במקוות (לפי פירושו), משום שיש במשנה זו חידוש יחסית לדבריו הקודמים. בהלכה ח' מודגש שקדמו הכשרים לשאובים, גם אם השאובים הגיעו בפ"ע, וגם בגג ששפך יט' סאה לתוך כ"א כשרים. מכאן היינו יכולים להסיק שאם קדמו המשולים לכשרים פסול²⁴, לכן בא הרמב"ם בהלכה י' להשמיענו שגם אם קדמו המשוכים למי הגשמים - כשר, שהרי במקרה שמקלחים יחד בזמן שנמשכו השאובים עדיין לא היו כ"א מי הגשמים ובכל זאת. אם בסוף רוב מן הגשמים - כשר²⁵.

ו. סוף דבר

סוגיא זו היא דוגמא טובה להבנת היחס בין פירוש הרמב"ם למשנה ופסקיו שם, לבין פסקיו במשנה תורה. כיצד חזרה אחת (בענין פסול מקוה לפי חשבון' או כולו פסול) גררה בעקבותיה חזרה שניה (פסיקה כיוסף בן חוני) וגישה שונה לנושא שלישי (התנגדותו לדעה הסוברת שאובה שהמשיכה כולה כשרה).

וזהו תיאור הדברים:

24. דיוק זה ידוע ברמב"ם בשם הכסף משנה, אבל מצאתי כבר במאירי בפירושו למשנה שמביא דעה זו בשם 'ויש חולקים'. וראה במרכבת המשנה שמאריך לדחות את דיוקו של הכף משנה, וכך עשה גם הלחם המודות על הרא"ש (הלכות מקואות ס"ק לד).

25. הדעה היחידה היכולה לסבור שצריך שיקדמו רוב כשרים היא דעת ר' אליעזר במשנה (מקוות פ"ב מ"ז). ובאמת הריש קושר משנה זו למחלוקת שאובה שהמשיכה). אבל הרמב"ם הסביר משנה זו באופן שונה, שמחלוקתם היא האם קנקנים בראש הגג, בימי הגשמים נחשבים שאובים; לדעת ר' אליעזר דינם כמים שאובים ויש צורך שיקדמו מי גשמים (מ' סאה), אבל לדעת ר' יהושע שהלכה כמותו אין מים אלו שאובים.

הסבר	היתס לסוברים שאובה שהמשיכה כולה - טהורה'	פסול מקוה לפי חשבון ולפי חשבון כלים	
בגלל פסיקתו כר' יהושע ועיף גרסתו בגמרא בתמורה, אין אף דעה הסוברת שאובה שהמשיכה כולה טהורה, וברורה הסיבה לפסוק את דברי ראבי"י בענין גג.	התנגדות גדולה ושימוש בלשון חריפה	פסק כר' יהושע שהמקוה נפסל לפי חשבון, וכחכמים כנגד יוסף בן חוני שגם ד' כלים מצטרפים לפסול את המקוה (ראה הסבר בטבלה הקודמת).	פיהמ"ש
בגלל גירסא שונה בתמורה 'התגלתה' הדעה שניתן לסמוך עליה בפסיקה שאובה שהמשיכה כולה טהורה. הסבר מחודש של הרמב"ם לביטוי 'שאובה שהמשיכה כולה טהורה'.	הבאת דעתם במשנה תורה, ללא אף טענה נגדם.	פסק כחכמים שכל המקוה נפסל, וכיוסף בן חוני, שרק עד ג' כלים מצטרפים לפסול את המקוה (ראה הסבר בטבלה הקודמת).	משנה תורה

את התופעה יש להסביר בגיל המוקדם בו כתב הרמב"ם את פיהמ"ש (התחיל בגיל עשרים ושלוש וסיים בגיל שלושים) ביחס לכתביו האחרים, וכן עיף דבריו בסוף פיהמ"ש:

"כבר השלמנו חבור זה כפי שיעדנו, והנני מבקשו יתעלה ומתחנן לפניו שיצילני משגיאות. ומי שימצא בו מקום פקפוק או שנראה לו בפירוש הלכה מן ההלכות באור טוב ממה שבארתי יעיר על כך וידינני לזכות, כי מה שהטלתי על עצמי בזה אינו מעט ולא בצועו קל אצל בעל צדק וחוש הבחנה טוב, ובפרט בהיות לבי טרוד לעיתים קרובות בפגעי הזמן, ומה שגזר ה' עלינו מן הגלות והנדוד בעולם מקצה השמים ועד קצה השמים, ואולי כבר קבלנו שכר דבר זה גלות מכפרת עון. יודע הוא יתעלה כי יש הלכות מהם שכתבתי פירושן במסעותי בדרכים, ומהם עניינים

להראות למבקר שידקדק בו...".

ואמנם, כפי שהבאנו בתחילת המאמר, המשיך הרמב"ם לתקן ולשכלל את פירושו למשנה כל חייו (במבוא לצילום כ"י הרמב"ם מאת סלימאן ששון פרק שביעי ע' 19 מופיע כתב ידו של הרמב"ם בזקנותו), ולא חשש להודות בטעות, כפי שכתב באחת מאיגרותיו (אגרות הרמב"ם ח"א ע' רפו בענין השגות ראש הישיבה על משנה תורה²⁶): "אף על פי שידעתי שאין זה רחוק שאטעה ויעלם ממני עיון או לשון".

לאחר שנמצא כ"י הרמב"ם לפירוש המשנה²⁶ (וזכינו לתרגומו החדש של ר"י קאפח, התבררה חשיבותו - גם בעניני הלכה, גם בעניני אמונות ודעות (המנפיעים לא רק ב'הקדמות' אלא מפורזים בהרבה מקומות בפירוש²⁷), וגם ביחס בין פירוש המשנה לכתביו המאוחרים יותר, כפי שעמדנו במאמר זה.

26. צילום כ"י פורסם ע"י סולימאן ששון בהוצאת איינר מונקסגורד, קופנהגן תשט"ז.

27. וכך כתב בסוף פירושו למסכת ברכות (פיט מ"ז): "אלא שדרכי תמיד בכל מקום שיש איזה רמז בעניני אמונה אבאר משהו, כי חשוב אצלי להסביר יסוד מהיסודות יותר מכל דבר אחר שאני מלמד".